

ΜΙΧ. Σ. ΚΟΡΔΩΣΗΣ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΒΑΣΙΛΕΙΣ ΤΗΣ ΒΑΚΤΡΙΑΣ ΚΑΙ ΙΝΔΙΑΣ ΩΣ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΜΕΝΑΝΔΡΟΥ (περ. 250-135 π.Χ.)

Στα πλαίσια μιας ιστορικής-γεωγραφικής μελέτης για τα ελληνικά κράτη της Βακτρίας και της Ινδίας, στηριζόμενοι κυρίως στις υπάρχουσες αφηγηματικές δυτικές πηγές, εκθέτουμε εδώ, περιληπτικά, τα γεγονότα καθώς και τις πρώτες εκτιμήσεις μας, φθάνοντας ως το θάνατο του Μενάνδρου (γύρω στο 135 π.Χ.). Από το χρονικό αυτό σημείο και ύστερα κανείς Δυτικός συγγραφέας δεν αναφέρεται στην περιοχή της Βακτρίας-ΒΔ Ινδίας, όπου ο Ελληνισμός άφησε ανεξίτηλα ίχνη και έτσι ο ερευνητής είναι αναγκασμένος να στηρίζεται αποκλειστικά στα νομίσματα που βρέθηκαν στα εδάφη των σημ. Πακιστάν, Αφγανιστάν και Ινδίας.

Γύρω στο 250 π.Χ., στην απόμακρη σελευκιδική σατραπεία της Βακτρίας δημιουργήθηκε μια νέα πολιτική κατάσταση της οποίας οι συνέπειες επρόκειτο να έχουν τεράστια σημασία για το μέλλον της Κεντρικής Ασίας αλλά, θα λέγαμε, και ολόκληρης της ανθρωπότητας¹. Τα γεγονότα που ακολούθησαν δεν είναι πλατειά γνωστά, γιατί, δυστυχώς, οι πηγές μας είναι ελάχιστες. Ο διοικητής της Βακτρίας και Σογδιανής Διόδωτος, στηριγμένος στο ελληνικό και το ντόπιο στοιχείο, που ζούσε αρμονικά το ένα δίπλα στο άλλο, απέσπασε, εξολοκλήρου ή εν μέρει, την επαρχία του από την εξουσία του κράτους των Σελευκιδών, κόβοντας δικά του νομίσματα. Ο Ευθύδημος, που ανέβηκε στο θρόνο σκοτώνοντας το γιό του Διοδότου, Διόδοτο Β', ίσως επειδή ο τελευταίος είχε συμμαχήσει με την

1. Από τις βασικότερες μελέτες αναφέρουμε του W. Tarn, *The Greeks in Bactria and India*, έκδ. Γ', F. Holt, Chicago 1984. (B' έκδ. 1951), η πληρέστερη μελέτη. Α. Narain, *The Indo-Greeks*, Oxford 1957, όπου, προσπαθώντας κυρίως να ανατρέψει τα επιχειρήματα του Tarn οδηγείται σε υπερβολές. Πιο αντικειμενική είναι η τελευταία του μελέτη στην πρόσφατη έκδοση της ινδικής ιστορίας του Cambridge (*The Greeks of Bactria and India*). Για το πιο ευρύ κοινό: G. Woodcock, *The Greeks in India*, London 1966, και στα ελληνικά: Ι. Βαλινάκη, «Τα ελληνικά κράτη του Εύξεινου Πόντου, της Βακτρίας και της Ινδίας», «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», τ. Ε, σ. 231 κ.ε. Δ. Βελισσαροπούλου, «Έλληνες και Ύνδοι. Ή συνάντηση δύο κόσμων», Αθήνα, 1990, τ. Α', σ. 326 κ.ε.

Παρθία (η οποία επίσης είχε αποσχιστεί από τους Σελευκίδες, υπό την εχθρική δυναστεία των Αρσακιδών) αποδείχθηκε ικανότατος βασιλιάς. Κατόρθωσε να αυξήσει τα εδάφη του κράτους του και συγχρόνως να ξεφύγει από την απειλή των σελευκιδικών στρατευμάτων, τα οποία, υπό την ηγεσία του Αντιόχου Γ', έφθασαν στις άνω σατραπείες για να τις επαναφέρουν υπό την εξουσία των Σελευκιδών¹. Ο Ευθύδημος ήταν ο βασιλιάς που κατόρθωσε να κρατήσει ισορροπία ανάμεσα στις διάφορες τάσεις που δημιουργήσε στη Βακτρία ο σφετερισμός της εξουσίας εκ μέρους του και προετοίμασε τη μεγάλη εξόρμηση προς την Ινδία.

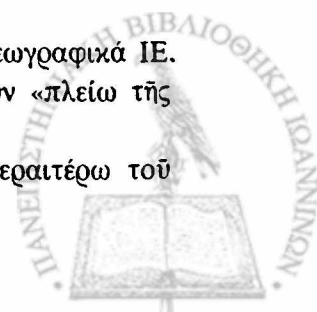
Ως εδώ μπορούμε να παρακολουθήσουμε κάπως τα πράγματα, επειδή υπάρχουν ορισμένες κλασικές πηγές (κυρίως ο Πολύβιος) που διέσωσαν μερικά περιστατικά. Για τα νεότερα είμαστε υποχρεωμένοι να στηριζόμαστε στα περιληπτικά αποσπάσματα του Απολλοδώρου του Αρτεμιτηνού και του Πομπηίου Τρόγου (που διέσωσαν ο Στράβωνας και ο Ιουστίνος, αντίστοιχα) και κυρίως στα νομισματικά δεδομένα. Εξαιρετικού ενδιαφέροντος είναι το πολυσυζητημένο χωρίο του Απολλοδώρου που παρουσιάζει τους Έλληνες της Βακτρίας να κάνουν περισσότερες κατακτήσεις απ' ό,τι ο Μέγας Αλέξανδρος². Όσο υπερβολή να περιέχεται στο παραπάνω απόσπασμα (προφανώς αναφέρεται στις ινδικές κατακτήσεις μόνο)³ πρέπει να θεωρηθεί βέβαιο ότι οι Έλληνες βασιλείς της Βακτρίας έφθασαν ως την καρδιά της Ινδίας: την πρωτεύουσα της Μάγκαντα Παλίβοθρα (Παταλιπούτρα)⁴ καθώς και νότια των Βαρυγάζων, πιθανώς

1. Πολυβίου, *Ιστορία* LX, 49. L X 34 (έκδ. L. Dindorfius, vol. III, Lipsiae 1867, σ. 59, 94). 'Ο Αντίοχος νίκησε τὸ στρατὸ τοῦ Εὐθύδημου, ἀλλὰ δὲν μπόρεσε νὰ καταλάβει τὴν πρωτεύουσά του Βάκτρα-Ζαρίασπα, ἀν καὶ τὴν πολιόρκησε δύο χρόνια. Τελικὰ ὁ Σελευκίδης βασιλιάς ἀναγνώρισε τὸν Εὐθύδημο ὡς βασιλιά τῆς Βακτρίας.

2. Στράβωνος, *Γεωγραφικά*, IA 11 1 (C 516): «Τῆς δὲ Βακτρίας μέρη μὲν τινα τῆ Ἀρία παραβέβληται πρὸς ἄρκτον, τὰ πολλὰ δ' ὑπέρεκται πρὸς ἕω· πολλὴ δ' ἐστὶ καὶ πᾶμφορος πλὴν ἐλαίου, τοσοῦτον δὲ ἰσχυσαν οἱ ἀποστήσαντες Ἕλληνες αὐτὴν διὰ τὴν ἀρετὴν τῆς χώρας ὥστε τῆς τε Ἀριανῆς ἐπεκράτουν καὶ τῶν Ἰνδῶν, ὡς φησὶν Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀρταμιτηνός, καὶ πλείω ἔθνη κατεστρέψαντο ἢ Ἀλέξανδρος, καὶ μάλιστα Μένανδρος (εἶγε καὶ τὸν Ὑπανιν διέβη πρὸς ἕω καὶ μέχρι τοῦ Ἰμάου προῆλθε)· τὰ μὲν αὐτὸς τὰ δὲ Δημήτριος ὁ Εὐθυδήμου υἱὸς τοῦ Βακτριῶν βασιλέως· οὐ μόνον δὲ τὴν Παταληνὴν κατέσχον ἀλλὰ καὶ τῆς ἄλλης παραλίας τὴν τε Σαραόστου καλουμένην καὶ τὴν Σιγέρδιδος βασιλείαν, καθ' ὅλου δὲ φησὶν ἐκεῖνος τῆς συμπάσης Ἀριανῆς πρόσχημα εἶναι τὴν Βακτριανὴν· καὶ δὴ καὶ μέχρι Σηρῶν καὶ Φρυνῶν ἐξέτεινον τὴν ἀρχήν».

3. Τοῦτο ἐνισχύεται ἀπὸ ἄλλο χωρίο τοῦ Απολλοδώρου (Στράβωνος *Γεωγραφικά* IE, 1,3 (C 686), ὅπου παρουσιάζονται οἱ Ἕλληνες τῆς Βακτρίας νὰ κυριεύουν «πλείω τῆς Ἰνδικῆς... ἢ Μακεδόνες».

4. Στράβωνος, *Γεωγραφικά*, IE', 12, 27 (C 698): «οἱ μετ' ἐκείνον περαιτέρω τοῦ

κοντά στη σημερινή Βομβάη. Ο Απολλόδωρος μνημονεύει ως κατακτητές των παραπάνω περιοχών τον Μένανδρο και τον Δημήτριο, γιό του Ευθυδήμου.

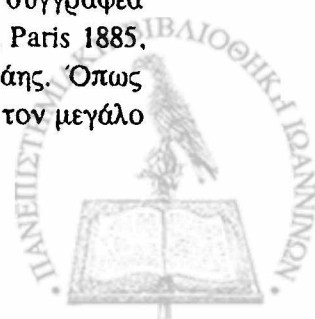
Τα χωρία από το έργο των δύο παραπάνω συγγραφέων, μολονότι μικρά και αποσπασματικά, αποδεικνύονται πολυτιμότερα για την ιστορία των Ελλήνων της Βακτρίας και Ινδίας. Ο Τρόγος, π.χ., μας παρέχει ορισμένες ασφαλείς πληροφορίες για τους δύο Διοδότους¹, συμπληρώνοντας τον Πολύβιο, αλλά και ο Απολλόδωρος —παρά τις δυσκολίες που παρουσιάζει το κείμενό του— είναι ο μόνος συγγραφέας που αναφέρει τα ονόματα και του Διοδότου και του Ευθυδήμου, εμπλέκοντάς τους, άμεσα ή έμμεσα, στην αποστασία της Βακτρίας². Αν μελετήσουμε προσεκτικά τα χωρία του Απολλοδώρου για την Βακτρία και την Ινδία που περιέχονται στα Γεωγραφικά του Στράβωνα, νομίζω πως θα καταλήγαμε στο συμπέρασμα ότι τα αποσπάσματα αυτά αποτελούν, κατά κάποιο τρόπο, το σκελετό της Βακτριανής ιστορίας. Έτσι πρέπει, νομίζω, να δεχτούμε το ρόλο των δύο σπουδαιότερων βασιλέων της Βακτρίας και Ινδίας, του Δημητρίου και Μενάνδρου, όπως μας τον παρουσιάζει ο Απολλόδωρος³ ότι δηλ. και οι δύο συνέβαλαν στην κατάκτηση της Ινδίας, κυριεύοντας, ξέχωρα, ορισμένες περιοχές ο καθένας, σε διαφορετικές, προφανώς, περιόδους. Καθώς φαίνεται από το κείμενο, ο Δημήτριος πρέπει να κατέλαβε τουλάχιστον τις παραλιακές περιοχές του Ινδού και ακόμη νοτιότερα τα παραλιακά εδάφη, ως τη σημερινή Βομβάη περίπου³ και ο Μένανδρος να προχώρησε στο εσωτερικό της Ινδίας, χωρίς να αποκλείεται να έφθασε και ως την παραλία (εκβολές Ινδού και Βαρούγαζα). Πάντως η δράση του Δημητρίου στα βορειοανατολικά, προς τους Σήρες, που υποστηρίχθηκε από τον Ναρέϊν, δεν εξάγεται αναγκαστικά από την αφήγηση του Απολλοδώρου.

‘Υπάνιος προελθόντες μέχρι τοῦ Γάγγου καὶ Παλιβόθρων». Πρόκειται, ασφαλώς, για εκστρατεία και όχι για αποστολές πρέσβων ή αφίξεις ταξιδιωτών.

1. M. Iuviani Iustini, *Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi*, accedunt prologi in Pompeium Trogum, έκδ. O. seel, Studgardiae, (Teubneri) 1972, XLI, 4.

2. Στράβωνος, *Γεωγραφικά*, ΙΑ 9 2-3 (C 515).

3. Ο Στράβων αναφέρει ότι οι κατακτήσεις του περιλάμβαναν τις «βασιλείες» του Σαραόστρου και της Σιγέρδιδος αλλά δε γνωρίζουμε με βεβαιότητα που βρισκόταν η δεύτερη. Ίσως δεν πρέπει να περάσει απαρατήρητη η πληροφορία του άγνωστου συγγραφέα του «Περίπλου της Ερυθράς» (εκδ. K. Müller, *Geographi Graeci Minores*, τ. Α', Paris 1885, σ. 293) ότι ο Αλέξανδρος έφθασε ως τη Λιμουρική, δηλ. νοτιότερα της Βομβάης. Όπως φαίνεται, ο άγνωστος συγγραφέας αντικαθιστά τους Έλληνες της Βακτρίας με τον μεγάλο Μακεδόνα βασιλιά.

Ο Δημήτριος, για τον οποίο υπάρχει ένα επαινετικότατο σχόλιο στην Ιστορία του Πολυβίου¹, προηγείται του Μενάνδρου και διαδέχθηκε τον πατέρα του Ευθύδημο. Από νομισματικά δεδομένα, γνωρίζουμε την εποχή αυτή και άλλα ονόματα Ελλήνων βασιλέων της Βακτρίας και Ινδίας· τα γνωστότερα είναι: Ευθύδημος Β΄, Αντίμαχος Θεός, Δημήτριος Β΄, Αγαθοκλής, Πανταλέων και Απολλόδοτος². Οι τρεις τελευταίοι έκοψαν και δίγλωσσα νομίσματα, με ελληνική και ινδική γραφή και σύμβολα. Την τακτική αυτή καθιστούσε αναγκαία η καλύτερη κυκλοφορία των νομισμάτων αλλά και λόγοι διπλωματίας για τη διατήρηση της Ελληνικής εξουσίας και την ομαλή συμβίωση Ελλήνων και Ινδών. Ο Δημήτριος, όμως, ο γιος του Ευθυδήμου, είναι ο πρώτος μεγάλος κατακτητής της Ινδίας μετά τον Μ. Αλέξανδρο. Προφανώς πέρασε τον Ινδικό Καύκασο στο τέλος της βασιλείας του πατέρα του ή στις αρχές της δικής του βασιλείας και κυρίευσε την Πενταποταμία, αρχίζοντας τη μεγάλη εξόρμηση στην Ινδία³. Σύμφωνα με τον Άγγλο ιστορικό Τάρν, ο Δημήτριος ήταν ο κύριος αίτιος της κατάληψης της Ινδίας προς όλες τις κατευθύνσεις, έχοντας υπό τις διαταγές του τον στρατηγό, τότε, Μένανδρο, και τον Απολλόδοτο, οι οποίοι, αντίστοιχα, εβάδισαν εναντίον των Παλιβόθρων και των ακτών της Δ. Ινδίας⁴.

Ο Τάρν προφανώς υπερβάλλει όταν αποδίδει τον κύριο ρόλο των μεγάλων κατακτήσεων στην Ινδία στο Δημήτριο μόνο, αλλά αυθαίρετες είναι και οι απόψεις του Ινδού Ναρέϊν που περιορίζει το ρόλο του Δημητρίου σε δεύτερη ή τρίτη μοίρα⁵. Στηριζόμενος κυρίως στο λιγοστό αριθμό νομισμάτων του Δημητρίου που βρέθηκαν σε Ινδικό έδαφος, ο Ναρέϊν πιστεύει ότι οι κατακτήσεις του τελευταίου περιορίστηκαν μόνο δυτικά του Ινδού, στην Αραχωσία και Δραγγιανή και ότι ποτέ δεν εισχώρησε σε ινδικό έδαφος, ακόμη ούτε στην Παταληνή (Δέλτα του Ινδού).

1. Πολυβίου. *Ιστορία*. I XI 34. 9 «...ἄξιον εἶναι τὸν νεανίσκον βασιλείας καὶ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν καὶ κατὰ τὴν ἔντευξιν καὶ προστάσιαν...». Τόσο πολύ εντυπωσιάστηκε ο Αντίοχος από το παρουσιαστικό του Δημητρίου, που του υποσχέθηκε την κόρη του ως σύζυγο.

2. O. Borearachchi. *Monnaies Gréco-Bactriennes et Indo-Grecques*. σ. 55, κ.έ., 168 κ.έ.

3. Σ' αυτό το συμπέρασμα μας οδηγεί το δεύτερο όνομα της πόλης των Σαγάλων, «Ευθυμηδία» που διασώζει ο Πτολεμαίος στη *Γεωγραφία* του (VII. 1. 46). Παρά τις αντιρρήσεις του Ταρν, σ. 247-8, 486-7, θα ήταν λάθος να μην το συνδέσουμε με τον Ευθύδημο. Στο ίδιο συμπέρασμα μας οδηγεί και η δορά ελέφαντος, ως κόμωση στα νομίσματα του Δημητρίου, αν και οι ερμηνείες που δίνονται είναι διαφορετικές.

4. W. Tarn. *Greeks in Bactria*, σ. 140 κ.ε.

5. A. Narain. *Indo-Greeks*, σ. 31 κ.ε.

όπου πολλοί από τους ερευνητές δέχονται με βεβαιότητα ότι ο Δημήτριος έφθασε. Αντίθετα, ενισχύει σημαντικά το ρόλο ορισμένων από τους άλλους βασιλείς, συγκεκριμένα του Αντιμάχου θεού και Δημητρίου Β', τους οποίους θεωρεί (μαζί με αρκετούς άλλους ερευνητές), βάσει νομισματικών δεδομένων, προσκείμενους περισσότερο στους Διοδότους, παρά στον Ευθύδημο και Δημήτριο, πράγμα που δεν είναι βέβαιο¹. Έτσι, στην πληροφορία του Τρόγου για κατάληψη της Βακτρίας από τον Ευκρατίδη και την αντιμετώπισή του από τον βασιλιά της Ινδίας Δημήτριο, ο Ναρέϊν απαντάει ότι πρόκειται για τον Δημήτριο τον Β' και όχι για τον γιό του Ευθυδήμου.

Η εύρεση ορισμένων μόνο νομισμάτων του Δημητρίου Β' στην περιοχή του Ινδικού Καυκάσου δε νομιμοποιεί, βέβαια, τον τελευταίο ως βασιλιά της Ινδίας. Πρόκειται μάλλον για ένα όχι πολύ σημαντικό πρόσωπο που βασίλευσε για λίγα χρόνια², προφανώς ως «υποτελής βασιλεύς», κάτι που ίσως ισχύει για τους περισσότερους βασιλιάδες που μνημονεύσαμε παραπάνω. Ακόμη και ο Αντίμαχος θεός, παρά τον ηχηρό του τίτλο και την ανακάλυψη νομισμάτων του σε πολλές περιοχές, δεν αποκλείεται να ήταν υποτελής βασιλιάς. Δεν μπορούμε, όμως να πούμε το ίδιο για τον Απολλόδοτο, έναν από τους σημαντικότερους βασιλιάδες, όχι μόνο γιατί αντιπροσωπεύεται από πολλά νομίσματα, αλλά και γιατί μνημονεύεται και σε Δυτικές πηγές³. Ο Απολλόδοτος πρέπει να ήταν συμβασιλεύς με

1. Αντίθετα, οι καλές σχέσεις τους με τους Ευθυδημίδες πρέπει να θεωρηθούν ως βέβαιο. Βλ. F. Holt, *The so-called Pedigree coins of the Bactrian Greeks: «Ancient Coins of the Graeco-Roman world. The Nikle Numismatic Papers*, έκδ. W. Heckel-R. Sullivan, Laurie 1984, σ. 73 κ.έ., όπου αποδεικνύεται, νομίζω, η συνεργασία τους, με τους Ευθυδημίδες (ιδιαίτερα του Αντιμάχου θεού με τον Αγαθοκλή), για την αντιμετώπιση του Ευκρατίδη.

2. Ο. Boreagachchi, *Μονηαίες*, σ. 65. Αρχίζει να θεωρείται πια βέβαιο ότι ο Δημήτριος Β' δεν μπορεί να ταυτιστεί με το Δημήτριο Ανίκητο που έκοψε δίγλωσσα νομίσματα, θεωρία πάνω στην οποία ο Ναρεϊν είχε στηρίξει τις απόψεις του για τον ενισχυμένο ρόλο του Δημητρίου Β'. Βλ. και C. Craay, *Demetrius in Bactria and India*, «*Numismatic Digest IX*(1985), μερ. I,II, σ. 22 κ.έ., όπου γίνεται λόγος για τρίτο πρόσωπο που δεν ταυτίζεται ούτε με τον Δημήτριο Α' ούτε με τον Δημήτριο Β'. Ο Boreagachchi, μάλιστα, σ. 99, πιστεύει ότι ο Δημήτριος Ανίκητος έζησε πολύ αργότερα (περί το 100 π.Χ.). Ο M. Mitchiner, *Indo-Greek and Indoskythian coinage*, τ. Α', *The early Indo-Greeks and their antecedents*, London 1975, σ. 46 κ.έ., δε μιλάει καθόλου για Δημήτριο Β', αποδίδοντας όλα τα νομίσματα με το παραπάνω όνομα, στον Δημήτριο Α', ο οποίος, πρέπει να σημειωθεί, ότι σε αναμνηστικό νόμισμα του Αγαθοκλή καλείται «Ανίκητος». Δεν αποκλείεται, λοιπόν, Δημήτριος Α' και Δημήτριος Ανίκητος να ταυτίζονται!

3. M. Iuviani Justini, *Epitoma*, σ. 323. Anonymi, *Periplus maris Erythraei*, K. Müller, *Geographi Graeci Minores*, Hildesheim 1965 (A έκδ., Paris 1885), σ. 293.

το Μένανδρο και να πέθανε πριν απ' αυτόν. Γενικά, δε γνωρίζουμε με βεβαιότητα ποιοί από τους ηγεμόνες της Βακτρίας και της Ινδίας ήταν βασιλείς ή συμβασιλείς και ποιοί —αν πράγματι ίσχυε ο θεσμός— υποτελείς βασιλείς, αφού δε γίνεται διάκριση στα νομίσματα. Ίσως μπορούμε να υποθέσουμε ότι όλοι όσοι αναφέρονται σε Δυτικές πηγές ήταν βασιλείς.

Ο Δημήτριος ο Α΄ είναι από τους λίγους βασιλείς που το όνομά του μνημονεύεται επανειλημμένα σε Δυτικές πηγές (Πολύβιο, Απολλόδωρο, Τρόγο) και ίσως και σε Ινδικές¹, αφού ήταν ένας από τους δύο μεγαλύτερους κατακτητές της Ινδίας. Είναι ο βασιλιάς, μετά τον Μ. Αλέξανδρο, που οδήγησε τα νικηφόρα στρατεύματα των Ελλήνων της Βακτρίας στις περιοχές δυτικά και ανατολικά του Ινδού, ως την περιφέρεια που βρίσκεται νότια του σημερινού κόλπου του Cambay, προετοιμάζοντας έτσι το έδαφος για τον Μένανδρο. Απόηχος της μεγάλης του φήμης είναι ασφαλώς ο χαρακτηρισμός του σε μεσαιωνική πηγή της Δύσης (Chaucer) ως «μεγάλου». (Μέγας Δημήτριος, βασιλιάς της Ινδίας). Θα ήταν αδικαιολόγητο να χαρακτηριζόταν έτσι ο Δημήτριος Β΄. Ο Δημήτριος, γιος του Ευθυδήμου, ήταν, λοιπόν, ο βασιλιάς της Ινδίας που αναφέρει ο Τρόγος².

Ο Ευκρατίδης, για τον οποίο μιλήσαμε, ήδη, κατόρθωσε να καταλάβει την Βακτρία (γύρω στο 171 π.Χ.), προφανώς ενώ ο Δημήτριος Α΄ βρισκόταν σε εκστρατεία στην Ινδία, και να περιορίσει, έτσι, το Δημήτριο, σε καθαρά ινδικό έδαφος, νότια του Ινδικού Καυκάσου. Έτσι, τώρα υπήρχαν δύο Ελληνικά κράτη, της Βακτρίας και της Ινδίας, και δύο αντίπαλες δυναστείες, αντίστοιχα. Ο Δημήτριος, στη συνέχεια, κατόρθωσε να νικήσει αλλ' όχι να εξουδετερώσει τον αντιπάλο του³. Έτσι ο Ευκρατίδης, ο οποίος είχε πολλές ικανότητες, κατόρθωσε να ανακτήσει και πάλι τα εδάφη του, καταλαμβάνοντας ακόμη και ένα μέρος της Ινδίας, πιθανώς, γύρω στο 165 π.Χ., μετά από καταστροφικές μάχες που εξήντησαν τους Έλληνες της ανατολής. Οι μάχες αυτές ήταν, ως ένα σημείο, η αιτία για

1. W. Tarn, *The Greeks*, σ. 165-67, 454-55. D. C. Sircar, *The Account of Yavanas in the Yuga-Purana: Journal of the Royal Asiatic Society* (1963) σ. 13. Ο Narain, *Indogreeks*, σ. 39-43, δε δέχεται ότι ο Δημήτριος μνημονεύεται σε ινδικές πηγές.

2. Βλ. και K. Ojha, *The Indo-Greeks* (by A. Narain), βιβλιοκρ. «*East and West*», 10(1959) 118. F. Holt, *The Euthydemid coinage of Bactria: Further hoard evidence from Al Khanoum: Extrait de la Revue numismatique*, 6η σειρά, τόμ. 23(1981) 38. Δυστυχώς οι περισσότεροι ερευνητές υιοθέτησαν την άποψη του Narain και μιλούν για τον Δημήτριο Β΄.

3. M. Iuviani Justini, *Epitoma*, σ. 323-4. Έτσι πρέπει να ερμηνευθεί ο αποκλεισμός του Ευκρατίδη σε φρούριο, όπου μαζί με 300 άντρες άντεξε για μήνες, και στη συνέχεια η απομάκρυνσή του από εκεί.

την κατάληψη της Βακτρίας από τους νομάδες, επί των διαδόχων του Ευκρατίδη, προφανώς επί Ηλιοκλή, που πρέπει να ήταν γιός του. Ο Ευκρατίδης αποδείχθηκε μεγάλος βασιλιάς, αντάξιος του ομώνυμου τίτλου, που υιοθέτησε ο ίδιος¹. Η χρονική ένταξη, από τον Αιλιανό, της βασιλείας κάποιου ηγεμόνος πόλης της Άπω Ανατολής (Περίμουλα) στην εποχή του Ευκρατίδη το αποδεικνύει².

Οι επιτυχίες του Ευκρατίδη είχαν ως αποτέλεσμα να περιορισθούν οι διάδοχοι του Δημητρίου σε καθαρά ινδικό έδαφος, προφανώς ανατολικά του Υδάσπη, πρώτου παραποτάμου του Ινδού προς ανατολάς. Η κατάσταση άλλαξε όταν βασιλιάς στην Ινδία, έγινε ο Μένανδρος, ο μεγαλύτερος από όλους τους Έλληνες βασιλιάδες της Βακτρίας και Ινδίας, πιθανώς γαμπρός του Δημητρίου Α'. Ο Απολλόδωρος τον μνημονεύει, μαζί με τον Δημήτριο, ως κατακτητή της Ινδίας, τον θέτει όμως, σε πρώτη μοίρα, συνδέοντάς τον με την προώθηση των Ελληνικών στρατευμάτων ανατολικά του Ύφασι, ασφαλώς στη μεγάλη εκστρατεία προς τον Γάγγη και τα Παλίβοθρα, εκστρατεία που μνημονεύεται όχι μόνο στο Στράβωνα αλλά και σε ινδική πηγή³. Ο Μένανδρος, από την πρωτεύουσά του, τα Σάγαλα της Πενταποταμίας, φαίνεται ότι επεξέτεινε τα όρια του κράτους του και πάλι ως το Γάγγη και τις περιοχές νότια των Βαρυγάζων. Προς βορράν, επίσης, περιόρισε τους διαδόχους του Ευκρατίδη στα εδάφη της κυρίως Βακτρίας, επιβάλλοντας την ειρήνη στην ευρύτερη περιοχή, που κράτησε, όπως φαίνεται, ως το θάνατό του.

Η δόξα του Μενάνδρου δεν οφείλεται μόνο στις κατακτήσεις του. Ήταν ο βασιλιάς που υλοποίησε το όνειρο του Μ. Αλέξανδρου. Στην εποχή του πραγματοποιήθηκε κατά ιδανικό τρόπο ο συγκερασμός ινδικών

1. Ύστερα από τις επιτυχίες αυτές ο Ευκρατίδης υιοθέτησε τον τίτλο «βασιλεύς μέγας»... Φαίνεται πως πίστευε ότι οι κατακτήσεις του, κυρίως στην Ινδία, του έδιναν το δικαίωμα να καλείται έτσι.

2. Aelian. On the characteristics of animals, Loeb, σ. 218 (XV, 8).

3. Στην περίφημη πια Yuga-purana του αστρολογικού έργου Gargi Samhita, που, δυστυχώς, παρουσιάζει πολλά προβλήματα. Βλ. W. Tarn, *Greeks*, σ. 452 κ.ε. A. Narain, *Indo-Greeks*, σ. 174 κ.ε. Νομίζω ότι σε συνδυασμό με τα γραφόμενα στο Στράβωνα δεν πρέπει να υπάρχει αμφιβολία ότι ο Έλληνας βασιλιάς που έφτασε στα Παλίβοθρα ήταν ο Μένανδρος (αφού πέρασε τον Ύφασι, φθάνοντας στο Ίσαμον (ή Ίμαον;), στην καρδιά της Ινδίας). Μεγαλύτερα είναι τα τοπογραφικά και ιδιαίτερα τα χρονολογικά προβλήματα. Λαμβάνοντας υπόψη την κατάσταση που επικρατούσε στην ευρύτερη περιοχή, θα όριζα την εκστρατεία αυτή στη δεκαετία 170-160 π.Χ., δηλ. στα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Μενάνδρου.

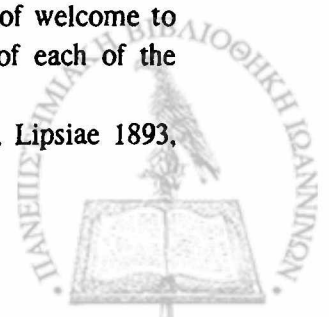

και ελληνικών στοιχείων στην κοπή νομισμάτων (με ελληνική και ινδική γραφή και σύμβολα) στη θρησκεία, στον τρόπο ζωής κ.λ.π. Ο Μένανδρος αποθανατίσθηκε ως ήρωας ενός από τα ιερά βιβλία του βουδισμού, το *Milindapanha* (Ερωτήσεις του Μενάνδρου)¹. Φαίνεται πως ευνόησε το βουδισμό, μέσα στο γενικότερο κλίμα της ανεξιθρησκείας και της ισότητας που επικρατούσε στο βασίλειό του². Δεν μπορούμε με βεβαιότητα να πούμε αν ο ίδιος έγινε μοναχός βουδιστής, όπως μας πληροφορεί το παραπάνω ιερό βιβλίο, η πληροφορία όμως του Πλουτάρχου, ότι όταν πέθανε, οι πόλεις του βασιλείου του φιλονικούσαν για τα λείψανά του, με αποτέλεσμα να μοιρασθούν την τέφρα του και να κτίσει η κάθε μια μνημείο προς τιμήν του³, αποτελεί το καλύτερο επίγραμμα γι αυτόν. Κάτι παρόμοιο είχε γίνει για το λείψανο του ίδιου του Βούδα. Πάντως, ο ίδιος ο Πλούταρχος αναφέρει ότι ο Μένανδρος πέθανε «επί στρατοπέδου». Υπό αυτές τις περιστάσεις, ο προσηλυτισμός του Μενάνδρου στο βουδισμό ίσως πρέπει να εκτιμηθεί στα ευρύτερα πλαίσια των προπαγανδιστικών προσπαθειών για τη διάδοση της θρησκείας αυτής. Οποιαδήποτε όμως και αν είναι η αλήθεια, γίνεται φανερό ότι ο Μένανδρος ήταν πράγματι μέγας, δεύτερος μόνο μετά τον Μ. Αλέξανδρο.

1. *The questions of king Milinda*, translated from the Pali by T.W. Rhys Davids, Oxford 1890, τομ. I, II, 1894 («The Sacred Books of the East, τόμ. 35, 36).

2. *The questions of king Milinda*, τόμ. I, σ. 3: «They resound with cries of welcome to the teachers of every creed, and the city is the resort of the leading men of each of the differing sects».

3. Πλουτάρχου, *Moralia (Πολιτικά παραγγέλματα)*, έκδ. G. Bernardakis, Lipsiae 1893, 119.

SUMMARY

THE GREEK KINGS OF BACTRIA AND INDIA (ca. 250-135 B.C.)

by
Michael S. Kordosi

According to Greek and Latin sources (mainly Apollodorus of Artemita) Demetrios I, son of the king of Bactria Euthydemus, was, after Alexander the Great, the second Greek conqueror of India, from Indokush and Pentapotamia to Bombay. Menandros, the second great king of Bactria and India, led the Greek army beyond Ypanis (Yphasis), in Gangem and Palivothra. Demetrios I (and not Demetrios II) was also the person, who, from India, undertook a campaign against the new conqueror of Bactria, Eucratides.

University of Ioannina
Department of History

